

How to cite: Verezomska, S., Kaiun, V., & Perun, S. (2024). Humanities as a Tool for Developing Empathy in Medical Students. *World conference on future innovations and sustainable solutions*. Futurity Research Publishing. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13897948>

Humanities as a Tool for Developing Empathy in Medical Students

Svitlana Verezomska¹, Viktoriia Kaiun², Svitlana Perun³

¹Ph.D. of Historical Sciences, Docent at the Department of Philosophy and Social Sciences, Poltava State Medical University, Poltava, Ukraine, E-mail: svezomska@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8834-3494>

²Ph.D. of Historical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Philosophy and Social Sciences, Poltava State Medical University, Poltava, Ukraine, E-mail: vikakayun1975@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0623-5881>

³Lecturer at the Department of Philosophy and Social Sciences, Poltava State Medical University, Poltava, Ukraine, E-mail: svetlanaperun84@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8618-0703>

Accepted: September 23, 2024 | **Published:** October 7, 2024 | **Language:** Ukrainian

Abstract: Empathy is essential to a doctor's competence; it affects the communication between a doctor and a patient. Therefore, medical students study humanitarian subjects: "Medical Ethics and Deontology, Professional Communications. Key Competencies", "Ethics and Communication in Professional Activities". Simulators, case methods, and VR are integrated to improve humanities teaching. Purpose: To analyse humanities disciplines in the development of empathy in students. Methodology: Comparative analysis to study the understanding of empathy, case studies, and observation of students' learning. It was found that empathy decreases during the study, and it is necessary to ensure the teaching of humanities throughout the entire education. Moreover, modern pedagogical technologies "create" conditions for safe medical practice. The results can be taken into account when planning curricula.

Keywords: empathy, medical ethics, medical education, medical deontology, humanities, pedagogy.

Вступ

Професіонал у будь-якій сфері не визначається лише володінням технічними навичками. Професіонал – це поєднання техніки, комунікації, етики. Так само гарним лікарем є не лише той, хто вміє поставити правильний діагноз та призначити найкраще лікування, а і той, хто здатен до ввічливої комунікації, дотримання етики, коректності, психологічної підтримки пацієнта тощо. В Единбурзькій декларації Всесвітньої медичної освіти 1989 року проголошено право пацієнта на зустріч із лікарем, який його буде уважно слухати, спостерігати та спілкуватися (Семенова та ін., 2021). В організаціях охорони здоров'я медична допомога передбачає не тільки лікування, але й виконання різноманітних моральних обов'язків медичних працівників, установлення їх взаєморозуміння з пацієнтами, вміння уважно вислухати їхні проблеми (Menezes et al., 2021). Ці здібності ще називають емпатією. Емпатія в лікаря – це здатність аналізувати людину та зрозуміти її психоемоційний стан, висловити співчуття та показати свою підтримку. Таким чином, необхідно формувати комунікативно-деонтологічні компетенції майбутніх медичних працівників, бо це впливає на якість комунікації між пацієнтом та лікарем, наприклад, допомагає забезпечити комфорт пацієнта під час медичного огляду, збирання анамнезу, розшифровування аналізів, оголошення результатів тощо. У своєму дослідженні Menezes та ін. (2021) зазначають, що лікування пацієнтів без співчуття може мати шкідливі наслідки, відсутність психологічної підтримки, емпатії призводить до низької якості догляду та підвищеного ризику ускладнень через медичні помилки. Але через складність процесу взаємодії між медициною, психологією та етикою сформуватися емпатія сама по собі не може. Тому саме гуманітарні дисципліни в освіті студентів-медиків займають провідне місце в контексті розвитку професійних норм та цінностей, дослідження сучасних стандартів професійної етики, формування комунікативних навичок. До таких дисциплін відносяться: “Медична етика і деонтологія”, “Професійні комунікації. Ключові компетенції”, “Етика та комунікація в професійній діяльності”. Під час освітнього процесу важливу роль відіграють методологія та методи викладання, а також сучасні цифрові технології. Так, наприклад, кейс-метод є старим методом у порівнянні з використанням симуляторів та віртуальної реальності, але його можна адаптувати та використовувати разом з інноваційними технологіями. Усі ці методи можуть покращити викладання гуманітарних дисциплін шляхом занурення здобувачів освіти в галузі медицини в професію лікаря, надати можливість відпрацьовувати реальні сценарії роботи з пацієнтами, аналізувати свій стан та почуття під час навчання.

Мета дослідження та дослідницькі питання

Мета дослідження – аналіз ролі гуманітарних дисциплін та інноваційних підходів викладання для формування емпатії в здобувачів освіти у сфері медицини.

Мета дослідження зумовлює розв'язання таких завдань:

- визначити сутність понять «емпатія» та «деонтологія» в медичному аспекті;
- дослідити види гуманітарних дисциплін в освітній програмі здобувачів освіти у сфері охорони здоров'я;
- проаналізувати сучасні підходи та методи щодо викладання гуманітарних дисциплін.

Результати дослідження

Якість та ефективність надання медичної допомоги визначається не тільки високою кваліфікацією та професійною компетентністю медичних працівників різних спеціальностей, а також їхніми особистими якостями, установками, мотивацією, психоемоційним та фізичним станом (Семенова та Клименко, 2021, 66). Якщо мотиви та фізичний стан є суто особистісними характеристиками здобувачів медичної освіти, то за професійні установки, формування лікарської етики, професійної емпатії відповідає в тому числі й освітній заклад. Дослідники Строчка та Еінер (2018) пояснювали термін «емпатія» як здатність проникати в конкретну ситуацію та внутрішній світ людини (пацієнта). Емпатія вбирає в себе три процеси: когнітивний, афективний та поведінковий (Findyartini et al., 2020). При цьому вчені зауважують, що когнітивний процес займає більше місця, тоді як афективний аспект є найменшим. Під час дослідження емпатії Neumann et al. виявили, що вона на початку навчання проявляється в здобувачів освіти більше, ніж у подальшому освітньому процесі, наприклад, в ординатурі їх емпатія нижче, чим під час клінічного навчання. Дослідники бачать проблему в професійному вигоранні, мотивації, загальній професійній атмосфері, але підкреслюють, що емпатія є суто індивідуальним явищем (Findyartini et al., 2020), (Yu et al., 2022). У дослідженні Andersen та ін. (2020) підкреслюється гендерна схильність до емпатії. Так, лікарі жіночої статі більше цінують прояви емпатії та деонтології, ніж лікарі чоловічої статі. Жінки-лікарі в більшості випадків беруть активну участь у спілкуванні з пацієнтом. Також наведено цікавий факт, що в західних медичних закладах освіти у здобувачів формується рівень емпатії вище, ніж, як кажуть автори, «не в західних» країнах світу. У дослідженні рівня емпатії серед студентів-медиків у різних державах задокументовано, що постійне її зростання спостерігається там, де освітні програми закладів медичної освіти зосереджені на розвитку емпатії протягом багатьох років навчання. І саме в таких освітніх закладах здобувачі освіти пізнають велику роль емпатії в стосунках лікаря та пацієнта (Andersen et al., 2020).

Одним із головних завдань є побудувати освітні програми в закладах медичної освіти таким чином, щоб гуманітарні дисципліни викладалися впродовж усього навчання. Саме тому необхідно впроваджувати дисципліни, спрямовані на формування емпатії, та підтримувати високу якість викладання. «Деонтологічна підготовка майбутніх медичних фахівців – це цілеспрямований і комплексний процес, який повинен здійснюватися в межах кожної навчальної дисципліни, починаючи від першого курсу і завершуючи формуванням у студентів-випускників деонтологічної культури та компетентності» (Голод, 2024,18).

Аналізуючи роль гуманітарних дисциплін у формуванні емпатії, можна розподілити їх на дві категорії, що зумовлено різними завданнями таких дисциплін та характером їх впливу: на загальноосвітні та медичного напрямку (професійного) (таб. 1). Загальноосвітні, на нашу думку, сприяють формуванню критичного мислення, світогляду та активної громадської думки. Гуманітарні дисципліни медичного напрямку спрямовані на отримання етичних компетенцій здобувачів освіти у сфері охорони здоров'я з метою формування поведінки під час комунікації з пацієнтами та колегами, відпрацювання різних сценаріїв роботи, а також гарної професійної ділової мови.

Таблиця 1

Види гуманітарних дисциплін (медичного характеру та загального)

Загальноосвітні гуманітарні дисципліни	Гуманітарні дисципліни медичного напрямку
Філософія	Медична етика і деонтологія
Соціологія	Професійні комунікації. Ключові компетенції
Іноземна мова	Етика та комунікація в професійній діяльності

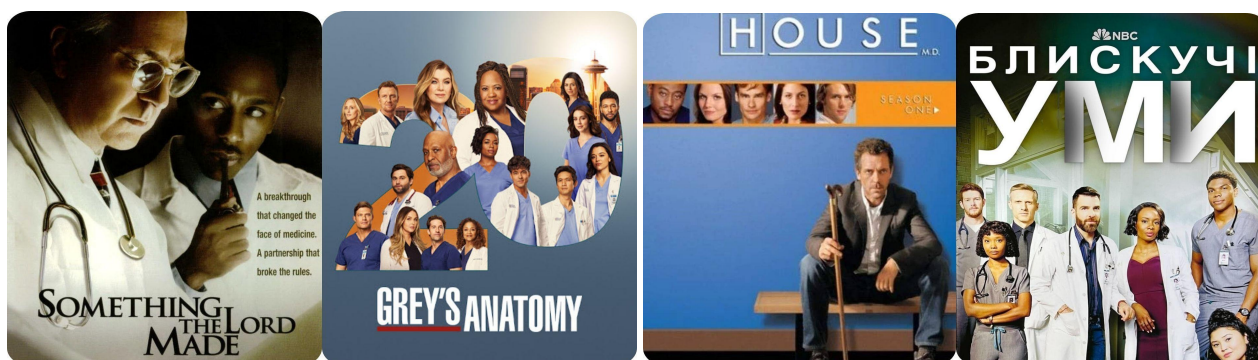
Джерело: розробка авторів

Українські та закордонні дослідники визначили низку методів для формування деонтологічних та етичних навичок, як-от: індивідуальна дослідницька робота з доповіддю на семінарах, робота з латинськими афоризмами, метод аналізу проблемних ситуацій, проведення круглих столів, практична робота в групах, використання онлайн-вправ (що було особливо актуально під час пандемії) (Голод, 2024), (Медянова, 2022), (Ілясова та ін., 2022). Саме пандемія COVID-19 створила кризові ситуації, в яких під час карантину було необхідно продовжувати навчання, що сприяло зростанню ролі інтернет-технологій. Використання дорогих засобів цифрових технологій не було розповсюджено, але базові речі були наявні, зокрема використання освітніх медичних блогів, цифрових ментальних карт (Ілясова та ін., 2022). Слід зауважити, що деякі методи потребують значного фінансування та використання лабораторій, що є проблематичним для певних університетів, тому буде розглянуто: кейс-метод, роботу із симуляторами, тренінгові технології.

Кейс-метод дозволяє здобувачам вищої освіти розглядати реальні конкретні клінічні випадки, рішення лікарів, наслідки лікування. Викладач може моделювати ситуації чи змінювати умови, просити стати на сторону пацієнта, родичів чи лікаря, тобто занурювати майбутніх медиків в іншу реальність. Під час використання кейс-методу здобувачі вищої освіти можуть застосовувати свої професійні знання, аналізувати поведінку, надавати психологічну оцінку пацієнту тощо. Цей метод можна використовувати для обговорення реальних прикладів або задіяти мультимедійні технології на базі фільмів, серіалів (рис. 1).

Рисунок 1

Приклади серіалів та фільмів для застосування кейс-методу

Джерело: узагальнено авторами

Якщо попередній метод риторично вводить здобувачів вищої освіти в медичну реальність, то тренінгові технології та симулятори занурюють їх фізично. Такі практичні заняття розвивають здатність майбутніх медиків розпізнавати емоції, відпрацьовувати комунікацію під час консультації чи медичних маніпуляцій, правильно реагувати. Здобувачі вищої освіти можуть пережити досвід і пацієнта, і лікаря. Віртуальна реальність (VR) створює середовище лікарні, в середині якого майбутній медик взаємодіє з віртуальним пацієнтом, який має реалістичну поведінку. Такі програми допомагають здобувачу медичної освіти пройти всі етапи лікування пацієнта: від первинної консультації до певних медичних маніпуляцій. Крім того, зображення реального пацієнта викликає відповідну емоційну реакцію. У дослідженні використання технологій у формуванні емпатії в студентів-медиків Menezes та ін. були проаналізовані системи VPs та StPs. Віртуальні пацієнти (VPs) і стандартизовані пацієнти (StPs) використовуються як гарні альтернативи живим пацієнтам, що може забезпечити постійне джерело для емпіричного навчання та розвитку поведінки майбутніх медиків, не загрожуючи безпеці пацієнтів. Експериментальне навчання, як-от спостереження за пацієнтами або оздоровчі програми, потенційно може посилити когнітивні та поведінкові аспекти емпатії (Menezes et al., 2021).

Наприкінці дослідження Menezes та ін. (2021) було виявлено цікаву тенденцію педагогіки західного світу, що можна вдало поєднати з технологіями – це розумне використання мистецтва та культури в медичній освіті. Зокрема, автори дослідження дають високу оцінку використанню коміксів у формуванні співчуття в здобувачів закладів медичної освіти, тобто пропонують «комбіноване послідовне використання зображень і тексту, щоб розповісти історію, де ілюстрації доповнюють і/або покращують текст» (Menezes et al., 2021). Це може бути ефективним інструментом для поліпшення зображення складності медичних знань. Перевагою такого графічного ілюстрування є поєднання зображень і текстів, через яке викладач може підсилювати інформацію та викликати реакцію майбутніх медиків. Так само можна використовувати аналіз літературних творів, картин, фільмів, написання есе тощо. Не всі види мистецтва та літератури підходять для взаємодії з цифровими технологіями, але їх роль та значення неможливо ігнорувати, й такі форми роботи зі здобувачами вищої освіти потребують подальшого дослідження.

Висновки

Розвиток внутрішньої емпатії в майбутніх медиків є важливою складовою частиною їх підготовки як професіоналів своєї справи, оскільки гарний лікар має не тільки якісно володіти технічними навичками (розшифрувати аналізи, поставити правильний діагноз, призначити ефективне лікування), а й уміти вести ефективну комунікацію з пацієнтами, дотримуватися високих етичних стандартів, пояснити діагноз пацієнту чи його близьким, а також разом із пацієнтом пройти шлях лікування. Ці навички також формуються та відпрацьовуються здобувачами медичної освіти під час навчання в закладах освіти у сфері охорони здоров'я. Гуманітарні дисципліни в дослідженні було розділено на дві групи: загальноосвітні (наприклад, філософія, соціологія, іноземна мова) та медичні (наприклад, біоетика, ділова комунікація тощо). Педагогіка так само трансформується під впливом інноваційних технологій, як і всі інші сфери суспільства. Викладання гуманітарних дисциплін професійного напрямку з використанням інноваційних підходів, як-от кейс-метод, тренінги, симулятори, ефективно занурює здобувачів освіти в освітній процес та підвищує рівень емпатійної компетентності. Такі методи риторично та фізично дають змогу здобувачам освіти стати на місце пацієнта, лікаря, пройти багато сценаріїв, які можуть трапитися в реальній лікарні, та застосувати свої як професійні, так і комунікативні здібності. Подальше використання отриманих результатів запропонованого дослідження можливе під час розроблення освітніх планів гуманітарних дисциплін у медичних закладах освіти.

Список використаної літератури

- Голод, О. (2024). Формування деонтологічної компетентності студентів-медиків. У *Освіта медичних фахівців: реалії та виклики сьогодення: Матеріали II-ої Всеукр. науково-практ. конф.*, м. Львів, 18-20. https://lma.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/zbirnyk-tez-konferencziyi__lma_21.03.2024.pdf#page=18
- Ейнер, К. Н., & Строчка, Е. Б. (2018). Особливості розвитку емпатії у студентів-медиків. У *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця: IV Міжнародна науково-практична конференція*, 105-111. <https://repo.dma.dp.ua/id/eprint/4581>
- Ілясова, Ю. С., & Шевченко, Л. С. (2022). Застосування інтернет-технологій у навчанні студентів-медиків. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5(91), 36-51. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740433>
- Медянова, О. (2022). До питання педагогічної доцільності використання досліджень індивідуально-психологічних характеристик студентів-медиків у процесі освоєння гуманітарних дисциплін. *ОНМУ*, 30-33. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/_ОНМУ_2022.pdf#page=30
- Семенова, Л. С. (2022). Новітні освітні технології для покращення морального виховання студентів-медиків. У *Розвиток природничих наук як основа новітніх досягнень у медицині: Матеріали II науково-практичної інтернет-конференції*, м. Чернівці, 22 червня 2022 р., (446-450). Чернівці: БДМУ.
- Семенова, Л. С., & Клименко, І. М. (2021). Використання сучасних технологій для покращення морального виховання студентів-медиків. У *Сучасні аспекти модернізації науки: стан,*

проблеми, тенденції розвитку: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (66–69). Київ; Дублін: ФОП Кандиба Т.П. <https://repo.dma.dp.ua/id/eprint/7674>

- Andersen, F. A., et al. (2020). Revisiting the trajectory of medical students' empathy, and impact of gender, specialty preferences and nationality: A systematic review. *BMC Medical Education*, 20(1), Article 1964. <https://doi.org/10.1186/s12909-020-1964-5>
- Crawford, D. R. (2021). Compassion and empathy in basic medical science teaching: A suggested model. *Cureus*, 13(12), e20205. <https://doi.org/10.7759/cureus.20205>
- Findyartini, A., Felaza, E., Setyorini, D., & Mustika, R. (2020). Relationship between empathy and motivation in undergraduate medical students. *GMS Journal for Medical Education*, 37(4), Doc43. <https://doi.org/10.3205/zma001336>
- Menezes, P., Guraya, S. Y., & Guraya, S. S. (2021). A systematic review of educational interventions and their impact on empathy and compassion of undergraduate medical students. *Frontiers in Medicine*, 8, Article 758377. <https://doi.org/10.3389/fmed.2021.758377>
- Yu, C. C., Tan, L., Le, M. K., et al. (2022). The development of empathy in the healthcare setting: A qualitative approach. *BMC Medical Education*, 22, Article 245. <https://doi.org/10.1186/s12909-022-03312-y>